

AT konference 2021
7. září 2021

ADHD U METAMFETAMINOVÉ KLIENTELY: MOŽNOSTI A MEZE FARMAKOLOGICKÉ LÉČBY

Doc. MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.

MUDr. Peter Marko

MUDr. Michaela Petišková

PharmDr. Mgr. Zbyněk Oktábec, Ph.D., Ph.D.

Klinika adiktologie

ÚVOD DO TÉMATU: ADHD A UŽÍVÁNÍ METAMFETAMINU

- ❑ Studie Kliniky adiktologie 1.LF UK a VFN v letech 2013-2016 ukázaly vysoký výskyt symptomů ADHD u klientů terapeutických komunit pro závislé (pilotní studie u 53%, hlavní studie u 55%).
- ❑ Většina klientely terapeutických komunit v ČR jsou uživatelé metamfetaminu (cca 85%).
- ❑ Problémy s ADHD mají pochopitelně i klienti v následné péči a v ambulantních programech.
- ❑ Vzhledem k závislostní poruše je obvykle kontraindikovaný METYLFENIDÁT (Ritalin®, Concerta®) a v úvahu přichází pouze ATOMOXETIN (Strattera®, Atomonex®).

ČR JAKO PERVITINOVÁ ZEMĚ

PREVALENCE PERVITINU V RŮZNÝCH VZORCÍCH (NMS, 2018)

	Pervitin	Opioidy	P/O
Problémoví uživatelé	33 500	10 200	3,3
Žadatelé o léčbu	3700	1360	2,7
Nízkoprahové programy	25 600	10 150	2,5
Ambulantní péče	2653	1207	2,2
Detoxifikace	1251	337	3,7
Ústavní léčba	1678	216	7,7
Terapeutické komunity	187	25	7,5

OTÁZKY, KTERÉ SI KLADEME ...

- Jaké jsou souvislosti mezi ADHD a užívání metamfetaminu –
  - ❖ u klientů bez předchozí farmakologické léčby?
  - ❖ u klientů předtím léčených metylfenidátem?
- Jaká je účinnost atomoxetinu? Jak vlastně funguje?
- Jaké jsou nežádoucí vedlejší účinky atomoxetinu?
- Jaké jsou alternativy podávání atomoxetinu (nejen) u metamfetaminové klientely?

KLIENTI BEZ PŘEDCHOZÍ FARMAKOLOGICKÉ LÉČBY

TEORIE AUTOMEDIKACE

- ❑ Metamfetamin upravuje hlavní obtíže ADHD svými farmakodynamickými vlastnostmi.
- ❑ Neléčená ADHD často vede k problémům v sociální adaptaci, k ostrakizaci, traumatizaci, až k sekundární patologizaci osobnosti – také v tom může metamfetamin a/nebo skupina uživatelů pomoci.
- ❑ Automedikace metamfetaminem je často druhou až třetí volbou (předchází THC, případně alkohol, ale teprve metamfetamin opravdu zabere.
- ❑ V abstinenci se potíže s ADHD často obnoví.

KLIENTI PŘEDTÍM LÉČENÍ METYLFENIDÁTEM

NENÍ PROKÁZANÁ SOUVISLOST MEZI LÉČBOU METYLFENIDÁTEM V DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ.

ALE:

JAK DLOUHO MÁ LÉČBA TRVAT?

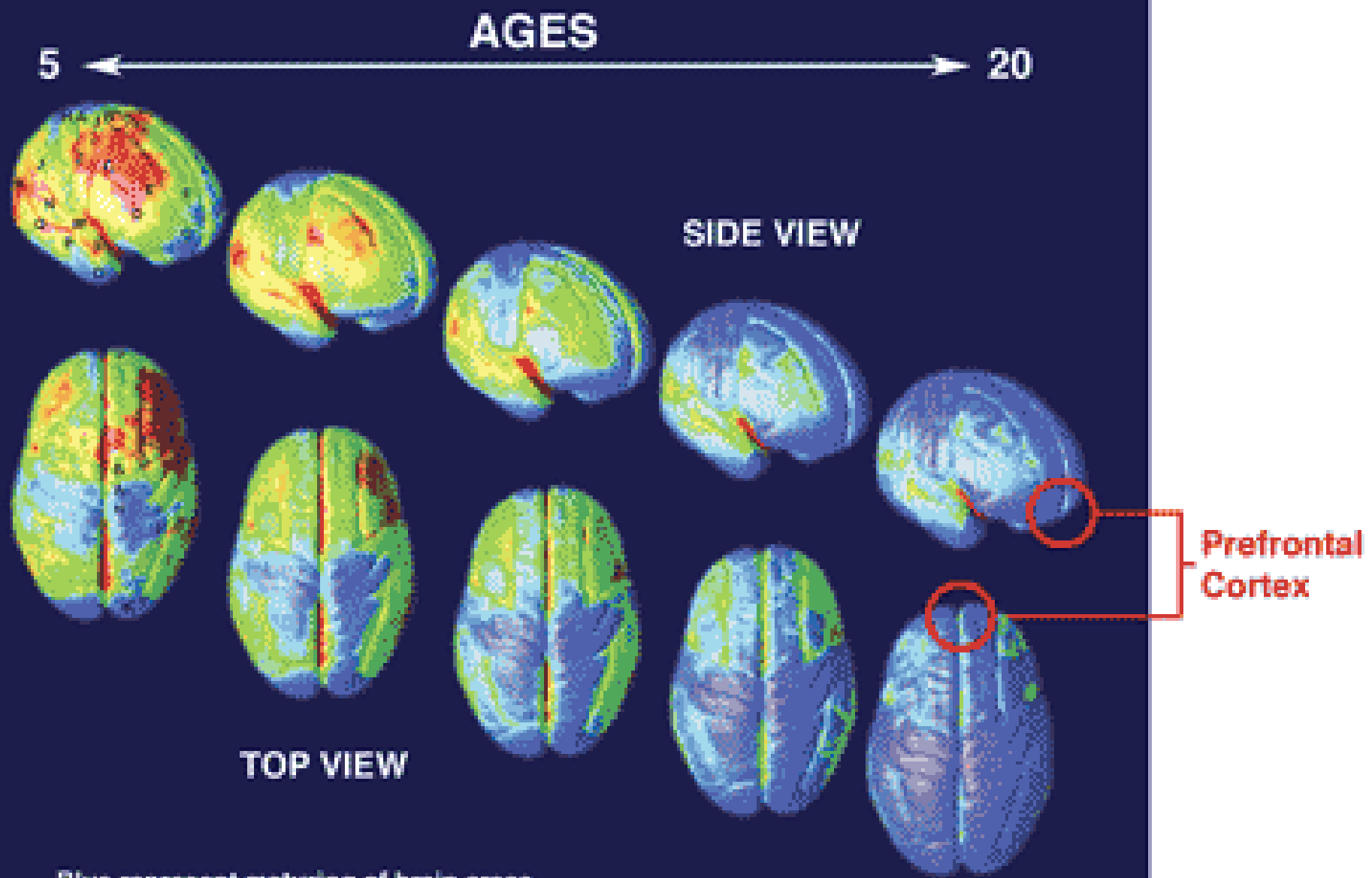
Léčba se často přerušuje v 15 letech, ne-li z různých důvodů dříve.

Příslušné oblasti mozku (zejména prefrontální kortex) však zrají minimálně do 20 let.

Po ukončení léčby metylfenidátem se příznaky ADHD mohou znovu objevit.

Nastupuje opět AUTOMEDIKACE ... a v abstinenci opět vyvstanou potíže ...

IMAGES OF BRAIN DEVELOPMENT IN HEALTHY CHILDREN AND TEENS (AGES 5-20)

Blue represent maturing of brain areas

MAGDALÉNA (23)

Svobodná matka dvouletého syna.

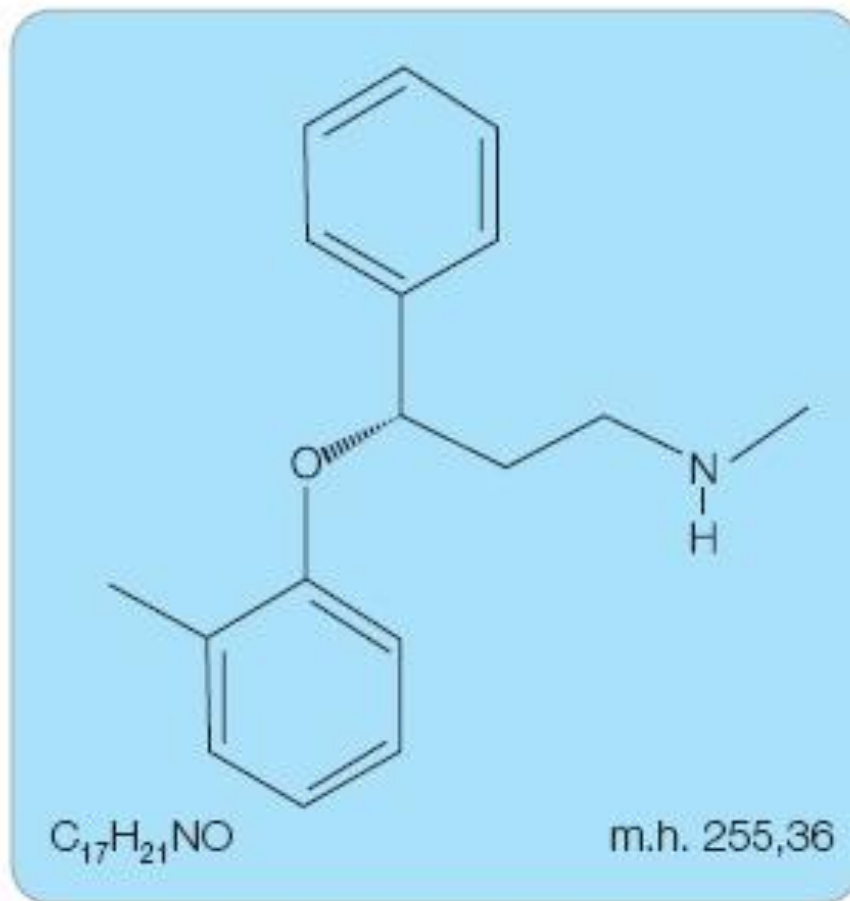
- Diagnóza ADHD od dětství, medikována Ritalinem, přesto špatná adaptace ve škole.
- Ritalin až do partnerské krize rodičů (14 let), kdy se v rodinné vřavě jaksi užívání Ritalinu někam „vytratilo“.
- Přešla k drogám, nejprve THC a alkohol, metamfetamin od 17.
- Opakovaně hospitalizovaná, o návratu k léčbě ADHD nikdo neuvažoval.
- Převzetí do ambulantní péče 2020. Vyšetření WURS a AASRS velmi přesvědčivé pro dg. ADHD v dospělosti, reflektovalo zároveň velmi nízké sebehodnocení a sebedůvěru pacientky.
- Nasazena Strattera 40 mg.
- Postupně se upravila nesoustředěnost a roztržitá péče o dítě.
- O metamfetamin od nasazení Strattery pacientka neprojevila zájem.

ATOMOXETIN

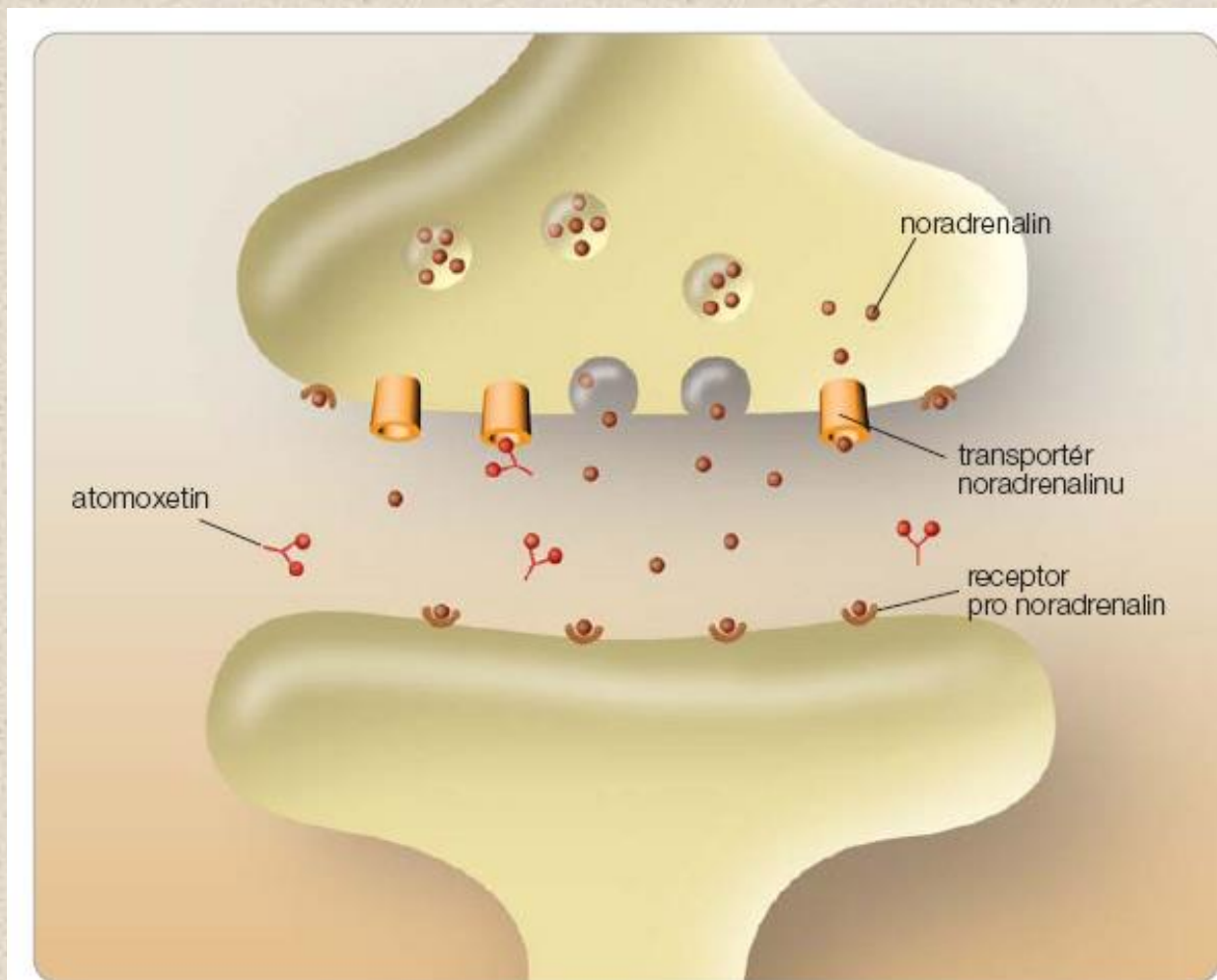
- ❑ Atomoxetin je centrální sympatomimetikum působící s vysokou afinitou a selektivitou inhibicí zpětného vychytávání noradrenalinu blokadou presynaptického noradrenalinového transportéru.
- ❑ Chemicky: (3*R*)-3-fenyl-*N*-methyl-3-(2-methylfenoxy)propan-1-amin
- ❑ V léčivém přípravku (Strattera®) je formulován jako hydrochlorid, přičemž 11,43 mg atomoxetin hydrochloridu odpovídá 10 mg atomoxetinu.

VZOREC ATOMOXETINU

Obr. 1 Chemický strukturní vzorec atomoxetinu.

FUNKCE ATOMOXETINU NA SYNAPSI

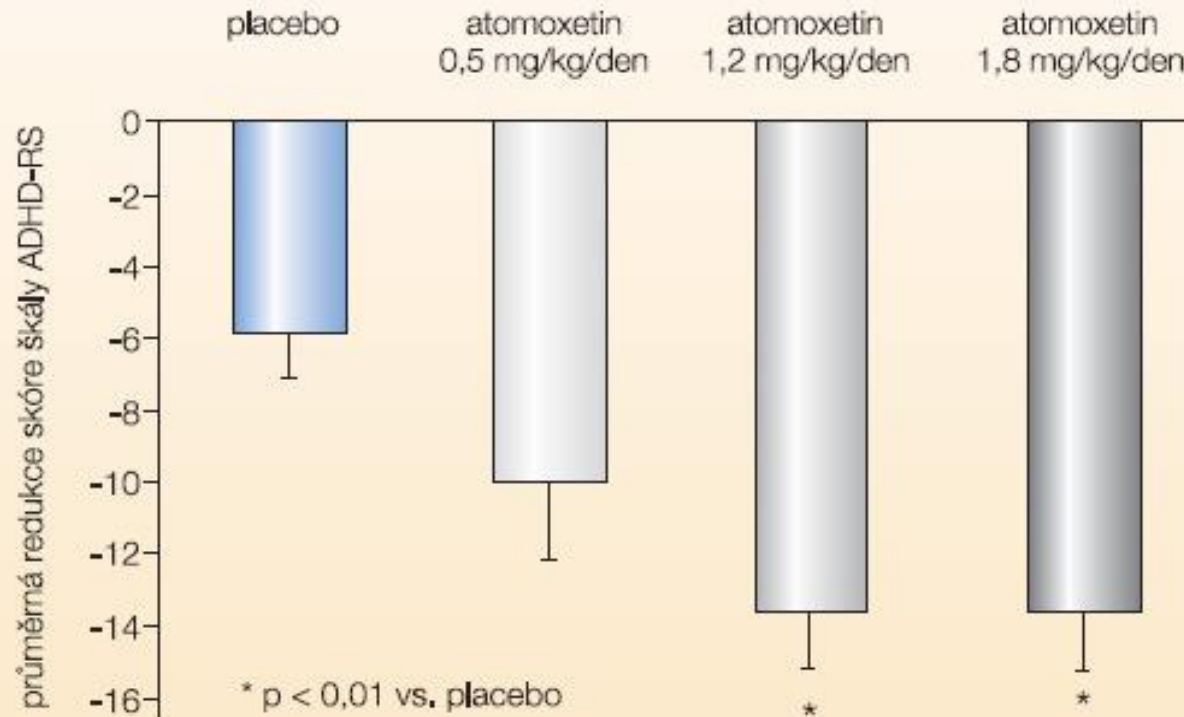

Obr. 2 Předpokládaný mechanismus účinku atomoxetinu. Atomoxetin blokuje transportér pro zpětné vstřebávání noradrenalinu ze synaptické štěrbiny neuronů.

LÉČEBNÉ POUŽITÍ ATOMOXETINU

- ❑ Atomoxetin byl původně vyvíjen jako antidepresivum, nebyl však prokázán dostatečný účinek.
- ❑ Nyní používán jako léčivo určené k terapii ADHD u dětí, dospívajících i dospělých.
- ❑ Upravuje dysregulaci noradrenergního a dopaminergního systému selektivně v prefrontálním kortexu (oblast zodpovědná za udržování pozornosti, rozhodování, sebeovládání, za motorické sekvence a za impulzivitú).
- ❑ Neovlivňuje hladiny dopaminu ve striatu a v nucleus accumbens, na rozdíl od metylfenidátu – Ritalin®. Předpokládá se, že LÉČBA NENÍ PROVÁZENA RIZIKEM VZNIKU ZÁVISLOSTI.

STUDIE ÚČINNOSTI

Graf 1 Změna skóre škály ADHD-RS na konci studie ve srovnání se stavem na počátku studie; podle [12] – Michelson, et al., 2001.

ÚČINNOST ATOMOXETINU

- ❑ Klinické zkušenosti ani studie nepotvrzují, že by účinnost atomoxetinu a potřeba adekvátní dávky souvisela s délkou a/nebo intenzitou předchozího užívání metamfetaminu.
- ❑ Dávkování musí být individuální; neplatí „čím více, tím lépe.“
- ❑ Slabá účinnost atomoxetinu může být podmíněna souběžnou další psychopatologií:
  - ❖ v dospělosti se na ADHD „nabaluje“ spousta jiných klinických obrazů, zejména anxiosně depresivních, atomoxetin na ně moc nepomáhá (někdy spíš zhoršuje), potřebná je cílená léčba jak ADHD, tak přidružených psychopatologií;
  - ❖ u strukturálních poruch osobnosti může být efekt atomoxetinu i dávkování nevypočitatelné, jako ostatně cokoliv.
- ❑ Atomoxetin by neměl mít jiné, např. euforizační účinky na psychiku; přesto si někteří pacienti dávky spontánně zvyšují, i když jsou bez příznaků ADHD (přece jen antidepresivní efekt? nebo naučené jednání?).

MAREK (27)

- ❑ Primárně úzkostný klient. referoval při úzkostně-depresivních symptomech také narušení koncentrace a pozornosti.
- ❑ V rámci terapeutického pokusu nasazený Atomoxetin - bez žádoucího efektu, spíše se zvýšilo vnitřní napětí.
- ❑ Stabilizován částečně na bupropionu.
- ❑ V intenzivní psychoterapii práce na zvládnání vnitřního stresu a úzkostných témat ; postupná redukce úzkostnosti, souběžně s tím i zlepšený výkon a ústup obavných myšlenek narušujících pozornost.
- ❑ Zde se nabízí i diferenciálně diagnostická rozvaha: někteří klienti mohou zaměňovat příznaky své úzkosti (hyperaktivní přemýšlení, chaotické jednání ve stresu) za příznaky ADHD.

NEŽÁDOUCÍ ÚČINKY ATOMOXETINU

- ❑ Pocity vnitřní prázdnoty, nepříjemného myšlenkového i psychomotorického zpomalení, „zhloupnutí“.
- ❑ Metamfetaminové reminiscence:
  - ❖ Mohou se objevit při nasazení atomoxetinu nebo při zvýšení dávek.
  - ❖ Někdy jsou tyto stavy jenom naznačené a/nebo vcelku rychle odeznívají, někdy trvají řadu dní a představují výraznou komplikaci.
  - ❖ Klienti v důsledku flash-backů mohou zažívat intenzivní craving po metamfetaminu, mají „drogové sny“ apod. a žádají lék vysadit.
  - ❖ Není zde strukturální podobnost. Neobstojí ani paralela farmakodynamická (metamfetamin i atomoxetin uvolňují noradrenalin v prefrontálním kortexu), protože mechanismus účinku je jiný.
  - ❖ Psychologické vysvětlení: předchozí senzibilizace metamfetaminem může vést u abstinujících klientů po podání atomoxetinu k metamfetaminové reminiscenci jako k „iluzi již dříve prožitého“.

JAN (34)

- ❑ Polymorfní uživatel, preference stimulancií (metamfetamin, kokain)
- ❑ Hraniční osobnost
- ❑ 19-29 let opakované ústavní a rezidenční léčby pro závislost, opakované hospitalizace pro metamfetaminové psychózy
- ❑ 29-33 let abstinence, v zátěžových situacích stavy deprese, úzkosti a psychické dezintegrace, ambulantní léčba
- ❑ Psychofarmaka: antipsychotika, antidepresiva – střední dávky
- ❑ 33 let – recidiva (metamfetamin, kokain), další rezidenční léčba, pokračování v ambulantní léčbě
- ❑ Dg. ADHD: psychol. vyšetření, WURS, ASRS
- ❑ Strattera® 40 mg, počáteční nadšení ze zlepšení koncentrace, výkonnosti, komunikace a snížení úzkosti, pocity „jako by byl zfetovaný“, pak zklamání, zdůrazňuje ztrátu emotivity a vnitřní prázdno, po 8. týdnech navrhuje vysazení, „radši budu mít ty svoje propadáky“.

MATOUŠ (30)

- ❑ Polymorfní uživatel (metamfetamin, nelegální buprenorfin, THC, benzodiazepiny)
- ❑ Osobnost s narcistickými a histriónskými rysy, amfetaminová psychóza nezjištěna
- ❑ 23 let – první léčba ústavní a následně rezidenční, následná péče
- ❑ Abstinence od metamfetaminu a buprenorfinu 6 let, trpěl depresemi, užíval antidepresiva, kouřil občas marihuanu
- ❑ 29 let – recidiva v partnerské krizi, intenzivní užívání všech uváděných drog
- ❑ 29-30 let - druhá léčba rezidenční, následná péče, ambulantní péče
- ❑ Psychofarmaka: mírné dávky antidepresiva
- ❑ Dg. ADHD: v raném školním věku dyslexie, dysortografie, dyskalkulie, navštěvoval poradnu; nyní psychiatrické vyšetření, WURS, ASRS
- ❑ Strattera ® 40-80 mg, mírně příznivá odpověď, udává pocity „jako by byl zfetovaný“, pocity vnitřního prázdna, tendence k úpravě, léčba trvá

OPATRITÉ SHRNUTÍ

U dospělých pacientů léčených pro závislostní poruchu s užíváním metamfetaminu a se zjištěnou ADHD může podávání atomoxetinu –

- ❑ zlepšit více či méně výrazně obtíže vyplývající z ADHD
- ❑ usnadnit průběh adiktologické léčby
- ❑ vést k nežádoucím psychologickým obtížím, jako např.
  - ❖ pocity obdobné užití metamfetaminu („pervitinový efekt“)
  - ❖ pocity deficitu emocí a vnitřní prázdnoty
  - ❖ podezíravost
  - ❖ craving
  - ❖ suicidální ideace (jeden případ)
- ❑ Některé z těchto obtíží mohou nastolit potřebu ukončení léčby atomoxetinem.
- ❑ Některé z těchto potíží mohou souviset s předchozí prodělanou amfetaminovou psychózou a/nebo s typem osobnostní organizace či poruchy osobnosti.

ALTERNATIVY

- ❑ **METYLFENIDÁT:** u některých pacientů atomoxetin nezabírá a je třeba opatrně zvážit aplikaci „kontraindikovaného“ metylfenidátu, který je často kontraindikovaný nejen kvůli pervitinové anamnéze, ale i kvůli duální poruše.
- ❑ **JINÁ FARMAKOTERAPIE:** např. antidepresiva, antipsychotika, stabilizátory nálady. Viz zde klinická ilustrace MAREK; viz též **DOPORUČENÉ POSTUPY V PSYCHIATRII**.
- ❑ **KOMBINOVANÁ LÉČBA:** farmakoterapie + psychoterapie (nejen KBT), multimodální terapie, integrovaná strategie údravy (přístup „recovery“).
- ❑ **AUTOGENNÍ NEUROKOGNITIVNÍ TRÉNINK.**

Nikde není uvedeno, jak dlouho má léčba atomoxetinem u dospělých trvat, zda „navždy“ nebo jak.

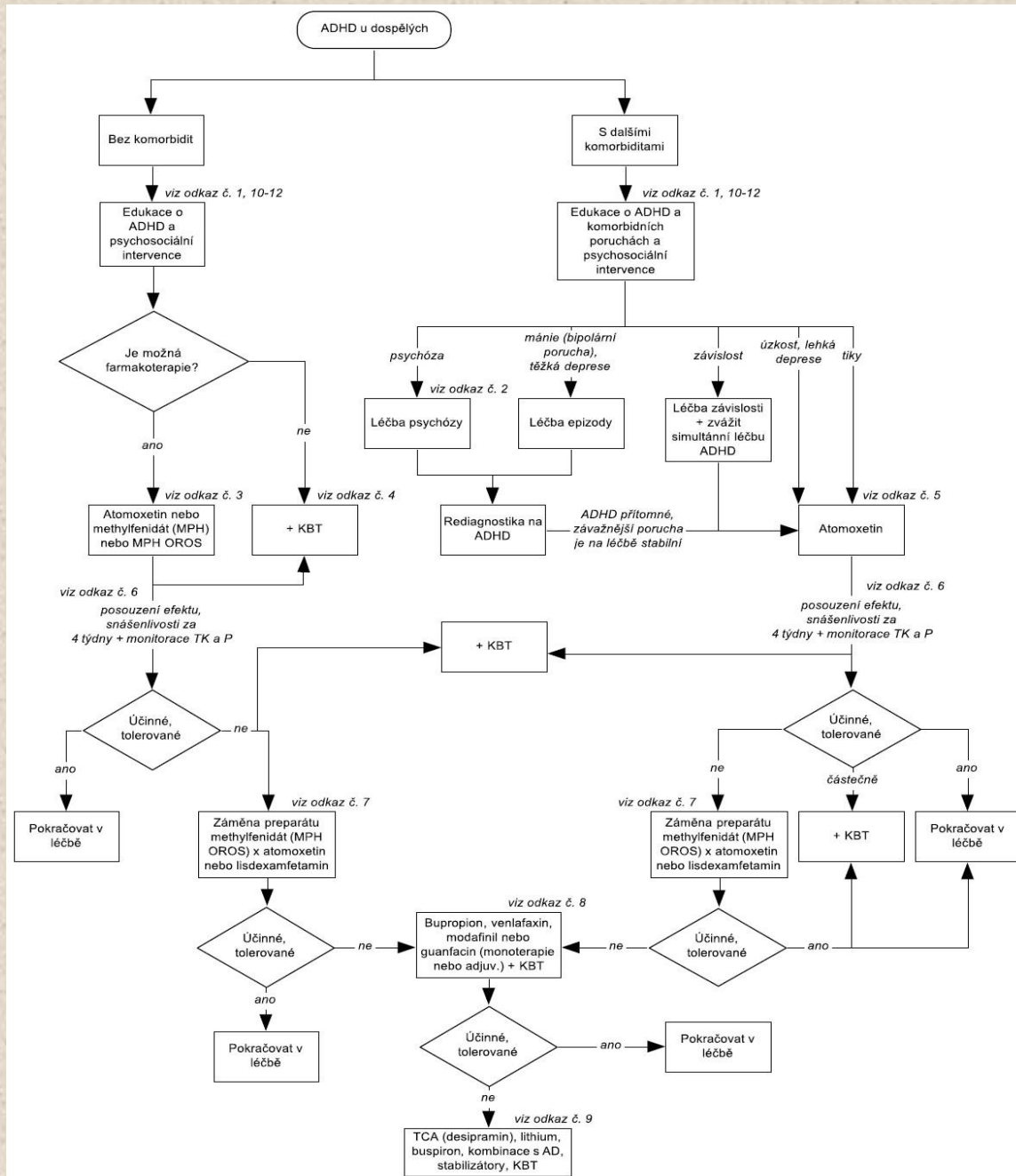
Může farmakoterapie u dospělých nastartovat trvalejší úpravu dysregulace noradrenergního a dopaminergního systému v prefrontálním kortexu? Nebo léky působí, pokud se užívají?

Je důležité, aby se pacienti na medikaci zas až tak nespolehali a naučili se symptomy ADHD zvládat jiným způsobem.

LUKÁŠ (32)

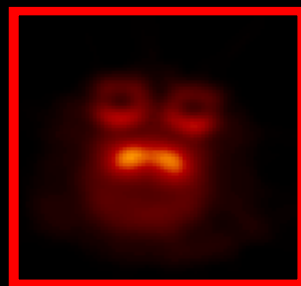
- ❑ Klient s kombinovanou duální poruchou (ADHD + porucha osobnosti + úzkostně-depresivní symptomatika).
- ❑ V minulosti vyzkoušel Stratteru v max. dávkách víceméně bez efektu.
- ❑ Po nasazení Concerty (v max. dávce 54mg/d) došlo k výraznému ústupu příznaků - zlepšení koncentrace, snížení roztěkanosti, k celkovému zklidnění.
- ❑ Zjištěno též výrazné zlepšení nálady (ústup depresivních dysforií, vymizení suicid. ideací, celkově pozitivní přístup k životu), kompenzace osobnostních projevů, zlepšení formulačních a komunikačních dovedností atd.
- ❑ U klienta je ovšem potíž se svévolným navyšováním medikace (užíval až dvojnásobné dávky).

DOPORUČENÝ POSTUP PSYCHIATRICKÉ SPOLEČNOSTI

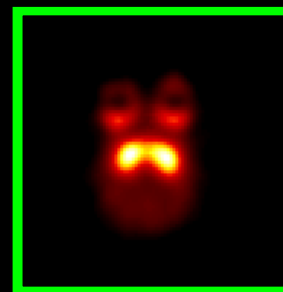
MOZEK SE UZDRAVUJE VE VZTAŽÍCH SKUPINOVÁ PSYCHOTERAPIE A TERAPEUTICKÁ KOMUNITA PROSPÍVAJÍ KLIENTŮM S ADHD

Isolation and Social Status Can Change Neurobiology

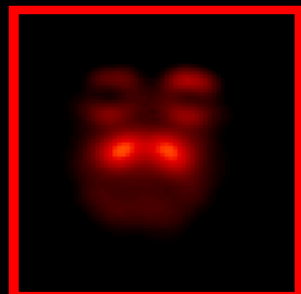

**Individually
Housed**

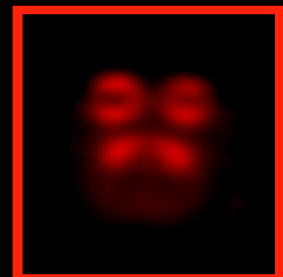
*Becomes Dominant
No longer stressed*

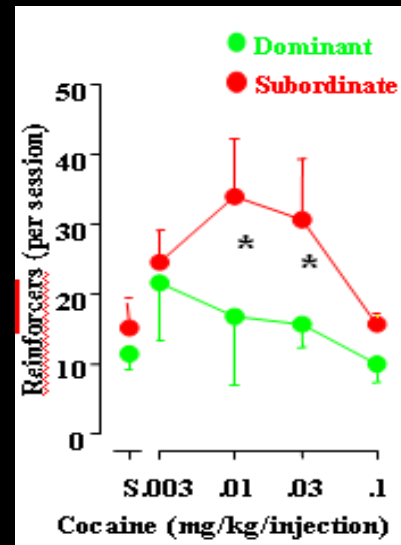
**Group
Housed**

*Becomes Subordinate
Stress remains*

Brain DA D2 Receptors

JAKUB (36)

- ❑ Klient s anamnézou závislosti na metamfetaminu a alkoholu, úspěšný v pozici středního managementu, studuje VŠ, sportovec.
- ❑ V dětství dg. ADHD, léčba metylfenidátem přerušena v 15, pak začíná etapa automedikace.
- ❑ Vyšetření WURS a AASRS velmi přesvědčivé pro dg. ADHD v dospělosti, potvrzeno dle kritérií DSM V.
- ❑ Atomoxetin bez efektu, navíc řada vedlejších účinků.
- ❑ Metylfenidát v dávce 10 mg/d bez efektu, zvyšovat nechce, raději žádné léky.
- ❑ Co mu pomáhá nejvíc:
  - ❖ skupinová a individuální psychoterapie,
  - ❖ autoregulace svůdných a rušivých podnětů (mobil, sociální sítě),
  - ❖ četba,
  - ❖ autogenní neurokognitivní trénink dle návodu pro školáky.
- ❑ Během roku se zlepšila porucha soustředění, ustoupila překotnost, je schopný studovat.

ZÁVĚRY

- ❑ U dospělých pacientů léčených pro závislostní poruchu s užíváním metamfetaminu a se zjištěnou ADHD není atomoxetin jedinou výlučnou farmakoterapií.
  - ❖ Obezřelý risk s metylfenidátem může přivodit zásadní obrat.
  - ❖ Důležitá je cílená farmakoterapie jiných psychopatologických syndromů, které ADHD často doprovázejí.
- ❑ Farmakoterapie není v léčbě ADHD postačující, a to nejen u metamfetaminové klientely. Účinnější je **KOMBINOVANÁ LÉČBA**:
  - ❖ farmakoterapie + psychoterapie (nejen KBT),
  - ❖ multimodální terapie (včetně např. skupinové a rodinné terapie),
  - ❖ integrovaná strategie údravy (např. terapeutická komunita),
  - ❖ přístup „recovery“
  - ❖ neurokognitivní trénink (řízený či autogenní)
- ❑ Mnoho klientů může prospívat bez farmakoterapie –
  - ❖ při různých psychosociálních přístupech a metodách,
  - ❖ případně sami přijdou na svou strategii údravy.

KE ČTENÍ

- ❑ Kalina, K., Rubášová, E., Miovský, M., Čablová, L., Šťastná, L. (2014). The Effects of ADHD on the Process and Outcome of Drug Treatment in Therapeutic Communities in the Czech Republic – a Pilot Study [Vliv ADHD na proces a výstupy léčby u klientu terapeutických komunit pro drogově závislé v České republice – pilotní studie]. *Adiktologie*, 14(3), 228–246.
- ❑ Miovský, M. a kol. (2018). *Diagnostika a terapie ADHD. Dospělí pacienti a klienti v adiktologii*. Praha: GRADA.

DÍKY ZA POZORNOST!

kalina@sananim.cz

kamil.kalina@lf1.cuni.cz

marko@sananim.cz

petiskova@sananim.cz

zbynek.oktabec@lf1.cuni.cz

kalina@adiktologie.cz